

Znanstvena knjiga „Organografija“ autora doc. art. Milana Hibšera posjeduje vrlo visoku znanstvenu i stručnu relevantnost, budući da s jedne strane o toj temi ne postoji dovoljno novih znanstvenih knjiga u Hrvatskoj i s druge strane da je to djelo vrlo korisno i za studente i za orguljaše/organologe koji imaju iskustva.

Ciljna skupina kojoj je djelo primarno namijenjeno su studenti Instituta za crkvenu glazbu koji u sklopu redovnog studija slušaju kolegij „Organografija“, te polaznici cjeloživotnog obrazovanja „Liturgijska glazbena kultura“, na istoj instituciji, i svi ostali koji žele usvojiti osnovne pojmove vezane za orgulje.

Danijel Drilo

Udžbenik Milana Hibšera „Organografija“ kroz dvanaest poglavlja donosi kratak pregled povijesti razvoja orgulja te opis njihova ustroja, točnije tehničko-konstruktivnih značajki. S obzirom na primarnu namjenu, usklađen je s ciljevima, načelima i odgojno-obrazovnim ishodima učenja kolegija Organografije te nedvojbeno pridonosi razvoju kompetencija i usvajanja ishoda koji su definirani svim relevantnim dokumentima.

Marko Đurakić, mag. mus.

Knjiga Organografija, koja se bavi tehničkim karakteristikama orgulja i određenim aspektima razvoja orgulja, prvo je djelo te vrste u našoj literaturi, izuzmemo li područje o orguljama koje nalazimo u knjizi Franje Dugana „Nauk o instrumentima“. Knjiga je prvenstveno namijenjena studentima orgulja i crkvene glazbe na učilištima u Hrvatskoj, ali može poslužiti i kao stručna literatura svima koji se bave orguljama: orguljašima u crkvama i profesorima orgulja pa čak i graditeljima orgulja kako bi što bolje upoznali svoj vrlo zamršen instrument i način na koji on, u tehničkom smislu, djeluje, a isto tako i aspekte razvoja orgulja u europskom i hrvatskom kontekstu.

prof. dr. sc. Mario Perestegi

MILAN HIBŠER

MILAN HIBŠER / ORGANOGRAFIJA

ORGANOGRAFIJA

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

MILAN HIBŠER / ORGANOGRAFIJA

Milan Hibšer - ORGANOGRAFIJA

Izdavač: KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Za izdavača: prof. dr. sc. Mario Cifrak

Recenzenti: Danijel Drilo, Marko Đurakić

Lektori: Irma Boršić, Andrea Cetinić

Grafičko oblikovanje i prijelom: Marijan Boršić ml.

Tisak: Stega Tisak d.o.o., Zagreb

Naklada: 300 primjeraka

Tiskanje ove knjige omogućilo je:

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih preko Javnog poziva za financijsku potporu izdavanja znanstvenih knjiga i visokoškolskih udžbenika u tiskanom i elektroničkom obliku u 2024. godini.

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Temeljno financiranje znanstvene i umjetničke djelatnosti Sveučilišta u Zagrebu u akad. god. 2023./2024.

ISBN 978-953-6420-61-2

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001265862.

MILAN HIBŠER

ORGANOGRAFIJA

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

2025.

Copyright © Milan Hibšer

Sva prava pridržana. Niti jedan dio ovoga izdanja ne smije se, ni u cijelosti ni djelomično reproducirati, pohraniti ili prenositi ni u kojem elektroničkom obliku, mehaničkim fotokopiranjem, snimanjem ili drugačije bez vlasnikova prethodnog dopuštenja.

KAZALO

Predgovor	7
1. Povijest orgulja	9
1.1. Uvod	11
1.2. Instrumenti koji prethode orguljama	11
1.3. Stara Grčka i Rim	13
1.4. Povratak orgulja na zapad	16
2. Akustika i svirale	19
2.1. Akustika	21
2.2. Svirale	24
2.3. Nastanak tona u svirali	26
3. Registri orgulja	31
3.1. Principali	34
3.2. Poklopljenice	37
3.3. Flaute	38
3.4. Uskomezurirani registri (gudači)	39
3.5. Registri s koničnim sviralama	44
3.6. Jezičnjaci	46
3.6.1. Jezičnjaci s dugim rezonatorom	48
3.6.2. Jezičnjaci s kratkim rezonatorom	51
3.6.3. Labijalni registri koji imitiraju jezičnjake	52
3.7. Alikvoti	54
3.8. Miksture ili mješanice	56
4. Sviraonik	59
4.1. Manual	61
4.2. Pedal	64
4.3. Stupaljke za žaluzije i crescendo	68
4.4. Manubriji, spojevi i ostala pomagala	70

5. Zračnice, traktura i mijeh	75
5.1. Zračnice	77
5.1.1. Zračnice s tonskim kancelama	78
5.1.2. Zračnice s registarskim kancelama	80
5.2. Traktura (prijenos)	83
5.2.1. Mehanička traktura	83
5.2.2. Pneumatska traktura	84
5.2.3. Električna traktura (elektropneumatska, elektro-magnetska, elektronička)	86
5.3. Mijeh	87
6. Temperacija, intonacija i ugodba svirala	89
6.1. Temperacija	91
6.2. Intonacija svirala	94
6.3. Ugodba svirala	95
7. Njemački tip orgulja	97
7.1. Sjeverna i srednja Njemačka – barok	99
7.2. Južna Njemačka – barok	107
7.3. Romantizam u Njemačkoj	109
8. Francuski tip orgulja	115
8.1. Barok	118
8.2. Romantizam	122
9. Talijanski tip orgulja	129
10. Španjolski i portugalski tip orgulja	137
11. Engleski tip orgulja	145
12. Orgulje u Hrvatskoj	149
12.1. Sjeverna Hrvatska	153
12.2. Južna Hrvatska	176
12.3. Završne misli	184
Literatura	185
Recenzije	187
Bilješka o autoru	191

PREDGOVOR

Iako pojam „organografija“ najčešće povezujemo s dijelom biologije koji se bavi opisivanjem oblika i nastanka pretežno biljnih organa, u području glazbene umjetnosti organografija ima sasvim drugo značenje. Po prvi put pojam susrećemo još u 17. stoljeću kada ga u glazbenom smislu upotrebljava kompozitor, orguljaš i glazbeni teoretičar Michael Praetorius (1571. – 1621.). Drugi dio svoje knjige „Syntagma Musicum“ naziva „De Organographia“, gdje uz opis većine tada poznatih glazbenih instrumenata stavlja fokus na orgulje.

Organografiju tako možemo definirati kao disciplinu koja opisuje građu (ustrojstvo) instrumenata (orgulja i srodnih glazbala) i njihov povijesni razvoj. Organologija je pak teorijska i praktična disciplina koja se bavi istraživanjem i klasifikacijom orgulja prema različitim kriterijima. Kriteriji se mogu odnositi na stil (država, škola, graditelj) ili pak način izvedbe određenih osnovnih sastavnica orgulja (traktura, zračnice). Organologija se u tom smislu razlikuje od organografije koja glazbala samo opisuje. Osoba koja se bavi organologijom je organolog, a možemo je smatrati stručnjakom iz područja orguljske umjetnosti koja je ustoličena i verificirana od određene državne (ili vjerske) institucije. To je osoba koja proučava povijesne orgulje, prati razvoj gradnje te tehničko i tonsko usavršavanje orgulja. Organolog nadalje na konkretnim primjerima mora istaknuti povijesne, arhitektonske, stilske, tehničke, akustičke i ostale karakteristike instrumenta. On također sudjeluje u pripremi i izradi restauratorsko-konzervatorske dokumentacije za obnovu instrumenata te prati i nadzire restauratorsko-konzervatorske radove vezane uz obnovu.

Nazivi „organografija“ i „organologija“ dolaze od grčke riječi ὄργανον (organon) što znači glazbalo, instrument, oruđe i grafija – pisati, opisivati, odnosno λόγος (logos) – riječ (nauka). U stara vremena pojam ὄργανον (organon) označava mnoga glazbala koja su bila u uporabi (npr. David svira organon – liru). Tako i razni narodi imaju vrlo sličan naziv za orgulje, iz istog korijena riječi (engl. „organ“, franc. „orgue“, njem. „Orgel“, tal. „organo“, lat. „organum“).

Ovaj udžbenik prvenstveno je namijenjen studentima Instituta za crkvenu glazbu koji u sklopu redovnog studija slušaju kolegij „Organografija“. Dobro će poslužiti i polaznicima cjeloživotnog obrazovanja „Liturgijska glazbena kultura“ na istoj instituciji, ali i svima koji žele proniknuti u orguljsku umjetnost i usvojiti osnovne pojmove vezane za orgulje.

Riječ recenzenta

Znanstvena knjiga „Organografija“ autora doc. art. Milana Hibšera posjeduje vrlo visoku znanstvenu i stručnu relevantnost, budući da s jedne strane o toj temi ne postoji dovoljno novih znanstvenih knjiga u Hrvatskoj i s druge strane da je to djelo vrlo korisno i za studente i za orguljaše/organologe koji imaju iskustva.

Ciljna skupina kojoj je djelo primarno namijenjeno su studenti Instituta za crkvenu glazbu koji u sklopu redovnog studija slušaju kolegij „Organografija“, te polaznici cjeloživotnog obrazovanja „Liturgijska glazbena kultura“, na istoj instituciji, i svi ostali koji žele usvojiti osnovne pojmove vezane za orgulje.

Po mom mišljenju bi društveni interes za objavu ove knjige trebao biti velik, budući da se radi o djelu na visokom nivou koje zadovoljava tuzemne i inozemne kriterije za znanstveni rad.

Prikladnost pristupa i metodologija djela su u dobroj ravnoteži, tako da je kao prvo moguće da i osobe koje nemaju (puno) prethodnog znanja nauče važne parametre iz organologije, a kao drugo treba spomenuti da se mjestimice i dublje opisuju pojedina gledišta, tako da i iskusni stručnjaci mogu dobiti korisne informacije. Djelo je napisano u razumljivom i čitljivom stilu, jezik nije kompliciran, a prikladan je ozbiljnoj temi.

Sve bibliografske norme su ispunjene što se tiče pravila za citiranje, izvor slika, te izvor ostalih informacija, na primjer dispozicija orgulja. Treba spomenuti da je djelo u cjelini zaista vrlo savjesno i pažljivo revidirano. A kao didaktična pomagala služe na pojedinim mjestima skice i crteži kad se radi o pojedinim tehničkim opisima iz orguljarstva.

Uz to je znanstveni doprinos djela vrlo visok, pošto se radi o stručnom radu na visokom nivou, koji uz to sve parametre iz organologije objektivno promatra i objašnjava, bez neke ideologije kao što su na primjer neo-barokna ideologija ili ideologija neo-francusko-simfonijskih (romantičnih) orgulja, što je u organografiji i orguljarstvu u prošlosti i djelomično u sadašnjosti velik problem.

Kao zaključak želi recenzent posebno naglasiti, da je ova knjiga Milana Hibšera sa svojih dvanaest glavnih poglavlja istodobno s jedne strane vrlo dobar udžbenik za studente Instituta za crkvenu glazbu, uz to i za ostale studente muzičkih akademija, te za druge ustanove i privatne osobe s interesom za organografiju. S druge strane se djelo obraća i onim osobama koje su zainteresirane dobiti dodatne i opširnije informacije iz organografije.

*Danijel Drilo
München, 2025.*

Izvod iz recenzije:

Udžbenik Milana Hibšera „Organografija“ kroz dvanaest poglavlja donosi kratak pregled povijesti razvoja orgulja te opis njihova ustroja, točnije tehničko-konstruktivnih značajki. S obzirom na primarnu namjenu, usklađen je s ciljevima, načelima i odgojno-obrazovnim ishodima učenja kolegija Organografije te nedvojbeno pridonosi razvoju kompetencija i usvajanja ishoda koji su definirani svim relevantnim dokumentima. Vodeći se za pravilima te utvrđenim normama struke, autor ne dozvoljava populističkim strujama da utječu na njegov stav te objektivno razmatra, objašnjava i donosi zaključke na temelju relevantne i opće-prihvaćene literature. Tematika ustroja, ali i povijesti, orgulja na hrvatskom jeziku do sada je bila publicirana isključivo kroz članke koji su teško i djelomično dostupni čak i samoj struci, stoga je publikacija ovakvog tipa djela od iznimne važnosti. Publikacijom djela ove tematike uža i šira struka kao i svi ostali zainteresirani te zaljubljenici u orgulje i srodna glazbala će na jednom mjestu imati uvid u osnovne informacije o cjelokupnoj tematici akustičko-konstruktivno-tehničkih aspekata orgulja kao glazbala.

Marko Đurakić, mag. mus.

Osvrt - kraća recenzija na udžbenik/knjigu:

Knjiga Organografija, koja se bavi tehničkim karakteristikama orgulja i određenim aspektima razvoja orgulja, prvo je djelo te vrste u našoj literaturi, izuzmemo li područje o orguljama koje nalazimo u knjizi Franje Dugana »Nauk o instrumentima«. Knjiga je prvenstveno namijenjena studentima orgulja i crkvene glazbe na učilištima u Hrvatskoj, ali može poslužiti i kao stručna literatura svima koji se bave orguljama: orguljašima u crkvama i profesorima orgulja pa čak i graditeljima orgulja kako bi što bolje upoznali svoj vrlo zamršen instrument i način na koji on, u tehničkom smislu, djeluje, a isto tako i aspekte razvoja orgulja u europskom i hrvatskom kontekstu.

Posebnost ove knjige je sustavnost kojom autor kroz više poglavlja, kao što su: povijest orgulja, akustika i svirale, registri orgulja, sviraonik, zračnice, traktura i mijeh, temperacija te povijesno razvojni kontekst europskih škola i ,najzad, prikaz razvoja orgulja u Hrvatskoj s njihovim karakteristikama, vrlo temeljito obrađuje svako od navedenih područja. Ovakva koncepcija knjige vodi čitatelja na jednostavan način kroz njen sadržaj, otvarajući mu područja koja se logično naslanjaju jedno na drugo. Sadržaj je potkrijepljen bilješkama i citatima koji omogućuju laku provjeru podatka. Popis korištene literature na kraju knjige upućuje na veliki broj djela koja je autor koristio kako bi dobio cjelovit uvid u problematiku i kompleksnost teme koju obrađuje u knjizi.

Posebnost ove knjige jesu skice kojima autor vizualno predočuje temu koju predstavlja kako bi bila jasnija publici koja se bavi proučavanjem orgulja. To se posebice odnosi na prvi dio knjige, dok je drugi dio knjige, onaj koji obrađuje europske graditeljske škole, bogat fotografijama orgulja i njihovim dispozicijama koje autor objašnjava te tako čitatelja na poseban način upoznaje sa specifičnostima pojedine orguljske škole.

Iako je o orguljama u Hrvatskoj već do sada dosta napisano od strane organologa kao što su Ladislav Šaban, Emin Armano, Božidar Grga i Marko Đurakić, autor ove knjige, Milan Hibšer, ukratko predstavlja razvoj orgulja u Hrvatskoj predstavljajući najvažnije instrumente u Hrvatskoj fotografijama prospekata, sviraonika i njihovim dispozicijama.

Siguran sam da će ova knjiga biti od velike pomoći orguljašima i studentima jer logičnošću kojom je pisana olakšava razumijevanje ustroja orgulja, njihove tehničke karakteristike i njihov razvoj.

*prof. dr. sc. Mario Perestegi
Akademija za glasbo - Ljubljana*

BILJEŠKA O AUTORU

Diplomirao je filozofiju i religijsku kulturu na *Filozofskom fakultetu Družbe Isusove* u Zagrebu. Nakon studija filozofije upisuje *Institut za crkvenu glazbu* Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu gdje orgulje studira i diplomira kod prof. Mirte Kudrne a improvizaciju kod prof. Ante Knešaura.

Redovito pohađa seminare i majstorske tečajeve interpretacije orguljaške glazbe od kojih valja istaknuti: José Luis González Uriol (Španjolska), Roman Perucki (Poljska), Mario Penzar (Hrvatska), Karen de Pastel (Austrija), Danijel Drilo (Njemačka), Gabriel Bestion de Camboulas (Francuska), Lorenzo Ghielmi (Italija) itd.

Završio je magistarski studij orgulja i sakralne glazbe (sa najvišim ocjenama - pohvala *summa cum laude*)

na Akademiji za glasbo u Ljubljani u klasi prof. dr. sc. Maria Perestegija (orgulje), prof. Maksa Strmčnika (improvizacija) i prof. Ivana Florjanca (orguljaška kompozicija).

Za magistarski recital, izveden na orguljama franjevačke crkve u Ljubljani, dobio je *Prešernovu nagradu*.

Kao orguljaš korepetitor, improvizator i aranžer snimio je nekoliko CD-a. Bavi se skladanjem liturgijske, komorne, zbarske i orguljaške glazbe te je pridružen član Hrvatskog društva skladatelja i član Hrvatskog društva glazbenih umjetnika. Za svoj skladateljski rad dobio je dvije brončane nagrade na međunarodnom natječaju za nove skladbe "CRO PATRIA", 2018. i 2019. godine te dvije srebrne nagradu na natječaju Hrvatskog sabora kulture 2020. i 2022. namijenjene puhačkom orkestru. Jedan je od rijetkih hrvatskih orguljaša koji

se aktivno bavi orguljaškom improvizacijom. Kao orguljaš nastupao je u BiH, Sloveniji, Austriji, Italiji, Češkoj, Njemačkoj i Mađarskoj a u Hrvatskoj je svirao na svim većim festivalima orguljaške glazbe (Orgulje Zagrebačke katedrale, Ciklus orgulje Heferer, Zvuci orgulja Zagrebačke katedrale, Ars organi Sisciae, Orguljaška baština otoka Visa, Orguljaške večeri u Požeškoj katedrali, Orguljski festival "Petar Nakić" itd.). Titularni je orguljaš bazilike Sv. Antuna Padovanskog na Sv. Duhu u Zagrebu a povremeno je svirao i u Zagrebačkoj katedrali.

U statusu docenta predaje kolegije *Orgulje, Improvizacija* te ostale srodne predmete na Institutu za crkvenu glazbu Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Trenutno obnaša dužnost predstojnika Instituta za crkvenu glazbu i glavni je urednik znanstveno-stručnog časopisa "Sveta Cecilija".

Travanj 2025.